

ESSEE

*Tiina Väre***Etelänmatkalla**

Tiesittekö, että pyörää voi itseasiassa kuljettaa junan kyydissä? Oulusta pohjoiseen suunnatessa ensimmäinen pysähdys toki on vasta 100 kilometrin etäisyydellä Kemissä, mutta tätäkin yhteyttä olen useaan otteeseen pyörineni käyttänyt ja yksityiskohtia eräältä reissulta kerron myöhemmin. Heinäkuun puolivälissä odotti kuitenkin junamatka päinvastaiseen suuntaan. Varmaankin jonakin tuskaisena aamuyön tuntina, kun kesän junaliput olivat edelleen halpoja, olin epähuomiossa päätenyt ostamaan menolipun Tampereelle ja viikkoa myöhemmän paluumatkan Turusta. No ei sentään! Kyllä se oli tahallista. Kaupunkien väli taittuisi tietysti pyörän selässä.

Niinpä nostin nyssäköin ladatun polkupyöräni kiskoille, jotka kulkiivat kohti Pirkanmaata. Sen hermokeskuksesta matkan oli määrä jatkua kohti sitä Varsinaista Suomea. Aivan alkuun kuitenkin polkaisin hieman vikasuuntaan Valkeakoskelle, missä pidin leiriä ensimmäisen yön. Jätin väliin koko kaupungin mittavan teollisuusarkeologisen perinnön siittäkin huolimatta, että vanhat teollisuusympäristöt itseasiassa kiinnostavat minua melko paljonkin. Myöhemmillä matkoilla kyllä palaan vielä pohjoisiin teollisuusmiljöisiin. Nyt oli kuitenkin pysyteltävä aikataulussa. Telttailun virkistämänä suuntasin siis renkaani pikimmiten kohti seuraavaa kohdetta. Hieman kylmä meinasi aamuyön usvassa tulla, olinhan makuupussiksi valinnut ohuimman kesärääsyni, sillä pyrkimykseni on aina minimoida lastin paino ja tilavuus. Lämpötila kuitenkin vaipui leudon talven lukemiin tuona Valkeakosken heinäkuisena yönä.

Vinkit kiinnostavista kohteista olin kuunnellut ja osin ottanut varteenkin eteläisiä kohteita paremmin tuntevilta kollegoiltani Ulla Moilaselta ja Teemu Väisäseltä. Monet vaihtoehdot ovat kuitenkin toisiinsa nähden harmillisen levällään pitkin poikin karttaa, kun huomioi tieverkoston ja kulkuneuvon asettamat maantieteelliset ja ajalliset rajoitukset – sekä sen,

että budjettini salli vain erittäin kohtuuhintaisten leirintäalueiden valitsemisen osaksi retkeäni. Päädyin kuitenkin ensimmäiseksi urpoilemaan pitkän Urjalan kylää ja tarkastamaan sen melkoisen monipuolista kulttuuri-, esi- ja muuta historiallista tarjontaa.

Kotoani puuttui pitkään *Täällä Pohjantähden alla* -trilogian ensimmäinen osa. Niinpä kesti aina aikuisuuteen ennen kuin paneuduin Väinö Linnan tuotantoon. Markka-aikaisesta, vankasti vaatimattomana pysytelleen taloustilanteeni takia, lompakossani useimmin nähty miespuolista henkilöä kuvaava potretti kuului kuitenkin kyseiselle kirjailijalle. Teoksen lopulta lainattuani ihastuin tietysti heti ikihyviksi – ja nyt pääsisin tutustumaan seutuun, jonka ihmiset olivat kirjan inspiraation taustalla. Alueella kiertää siis Väinö Linnan reitti, jonka Kylmäkosken suunnalta pyöräillessäni pääsin aloittamaan itsensä kirjailijan kotitöllin raunioilta (kuva 1). Kylmäkosken nähtävyyksistä tulikin mieleeni toisenlaiset linnat. Reissullani onnistuin nimittäin ohittamaan lähietäisyydeltä kolme käytössä olevaa vankilaa ja vierailemaan lopulta vielä yhdessä käytöstä poistetussa.

No, joka tapauksessa pyöräilin jonkinlaisen romantillisnostalgisen hengen ajamana pitkin poikin Pentinkulmaa trilogian ensimmäisen osan soidessa samanaikaisesti kuulokkeissani. Kiertelin ihan vain puolihuolimattomasti, ilman selkeää reittisuunnitelmaa, sillä pyörämatkojeni jatkuva huoli toteutui, kun jossain vaiheessa akkuni valuivat tyhjiin ja navigointi alkoi paperiset kartat hylänneelle käydä ankaraksi. Koskelassa tietysti pysähdyin ja sattumalta tapasin paitsi muita ”turisteja” (joista osa paikallisia), myös reitin virallisen oppaan, joka päästi minut tutustumaan torppaan sisäلتäkin. Koskelan torpan roolia tähdittää 1850-luvulla Honkolan kartanon torpaksi rakennettu Tupa-Mikkola, joka on ollut paikallisten torppareiden – vaikkei toki Jussin ja Alman – koti.

Historian havinaa tällä pienellä paikkakunnalla on herkkäkorvaisen siis mahdollista kuulla. Myös Kankaanpäänmäen puolustuslinnakkeelta, joka sekin on Linnan reitin keskiössä, kantautuvat etäisenä ensimmäisen maailmansodan pauhut. Suomen itsenäistymisen myötä linnoituksen rakennustyöt jäivät toki kesken, mutta venäläisistä sotilaista, sotavangeista ja siviileistä koostunut rakennusporukka ehti kuitenkin saada aikaan muutama saksalaisilta suojaavat kaivannot kukkulan laelle. Myöhemmin alueelle on rakennettu kävelysiltoja, joten satunnaisen turistin ei ole välitön pakko osallistua maastoharjoitukseen.

Kuva 1. Urjalan kylän nähtävyyksiin kuuluu 1500-luvun kivasakasti. Lisäksi kansalliskirjailijamme Väinö Linna syntyi Urjalassa ja kylän halki kulkee hänen nimeään kantava kulttuurireitti. Siihen kuuluvat hänen kotinsa rauniot, jotka nykyisin sijaitsevat yksityisalueella. Reitti mutkittellee pitkin *Täällä Pohjantähden alla* -trilogijasta tuttua Pentinkulmaa, mistä kuvissa myös Koskelan torppaa ulkoa ja sisältä, sekä vuonna 1905 rakennettu ittellisen pirtti. Se on alun perin oikeasti ollut itsellisen kivityömiehen Oskari Simolan ja tämän perheen koti (Tiedot Urjalan kunnan Väinö Linnan reitin opaslehtisestä, kuvat: T. Väre).

Urjalan aluetta hyödynsivät jo esihistorialliset ihmiset. Esimerkiksi Rutajärven ja Kortetjärven väliseltä kannakselta on tehty löytöjä paitsi kivikautiseen, myös rautakaudelta historialliselle ajalle jatkuneeseen asutukseen liittyen. Jätin kuitenkin kohteiden tarkemman nuuskimisen väliin, sillä menneisyyden huhuilun sijaan aloin kuulla leirintäalueen kutsun alati voimistuvana korvissani.

Seuraavana aamuna polkaisin aamusaunan puhdistamana jälleen liikkeeseen. Päivän ensimmäinen kohde oli leirintäalueelta metsän läpi kulkeva oikoreittiä vain muutamien kilometrien päässä sijaitseva Nuutajärvi lasikylinen ja kartanoineen (kuva 2). Näistä ensimmäisessä pysähdyin aamukahville; jälkimmäisessä eksyneenä keskelle yksityistä pihaa. Eli ei, kysyjille tiedoksi, että kartanoalueen läpi ei voi oikaista matkallaan Järvensuon kivikautiselle

asuinpaikalle. Sinne minä siis luonnollisesti yritin ja lopulta pääsinkin. Kovin eldoradomaisesta spektaakkelista ei tällä kertaa toki ollut kyse. Joskaan en ole valmis myöntämään, että pusikoitunut tienvierusta olisi ollut hienoinen pettymys vastatuulisen peltotiepyöräilyn päätteeksi. Ainakin kohtasin siellä tähänastisen elämäni tiheimmän paarmakeskittymän. Ja olen sentään käynyt myös Hailuodossa. Tällaista oikea arkeologia toki on. Monetkaan Suomen esihistoriallisista kohteista eivät vain tarjoa kovinkaan stimuloivia aistinautintoja poikkeaville (ohikulkijoille). Toki tällaiset mieltymykset ovat aina makuasioita, enkä lähempää tuttavuutta kohteeseen edes tehnyt, sillä alueen epäilemättä paarmojen tavoin tiheää punkkipopulaatiota kohtaan tuntemani kunnioitus esti sellaiset aiheet.

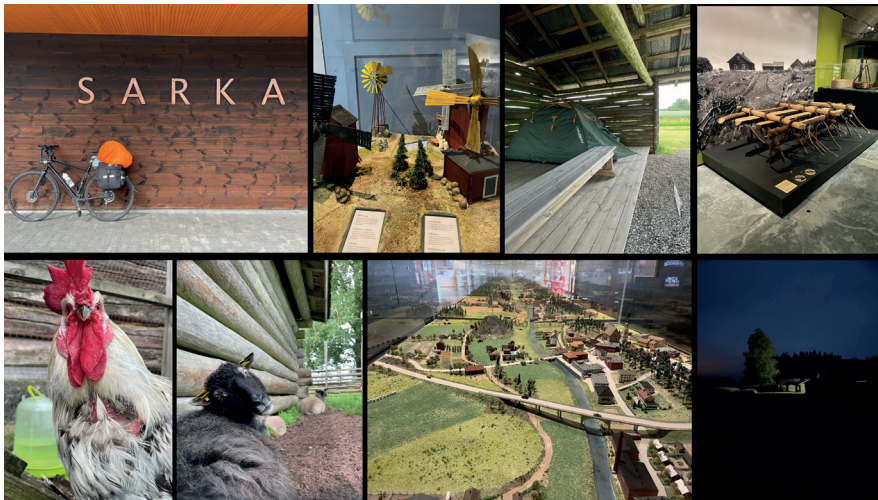
Järvensuon asuinpaikka, sittemmin kuivatetun Rautajärven rannalla Humppilassa, on kuitenkin oikeastikin kuuluisa 4400 vuotta vanhan puisen käärmeveistoksensa takia. Jo orgaanisen materiaalin säilyminen tuollaisia ajan mittoja on hyvin harvinaista, mutta tältä kosteikkaiselta paikalta on löydetty muitakin kiviakautisia puu-, kaarna- ja tuohiesineitä (Koivisto & Lahelma 2021; Aalto et al. 1985).

Kuva 2. Urjalasta matka jatkui Nuutajärven lasikylän ja kartanonpihan kautta lopulta peltoteille ja Humppilan Järvensuon kiviakautiselle asuinpaikalle. Kuvat: T. Väre.

Kolmannen matkapäivän agendaan ei Järvensuon muinaisresidenssin jälkeen kuulunut kovinkaan monimutkaisia kohdevierailuja. Pinnat viuhuen päästelin läpi Ypäjän hevospitäjän kohti Loimaalla sijaitsevaa Suomen maatalousmuseo Sarkaa (kuva 3). Museon amanuenssi, arkeologi Elsa Hietala oli toivottanut minut tervetulleeksi paitsi vierailulle museoon, myös yöpymään telttoineni sen tiluksilla – tai halutessani kansallisromanttisemmin jopa jossain sen kokoelmaan kuuluvista ladoista. Sarkaan on koottu paitsi informaatiota kotimaisen maatalouden ja ruoantuotannon vaiheesta läpi vuosisatojen, myös jos jonkinmoista pienempää ja suurempaa mekaniikka- ja insinööritaidon osoitusta tuulimyllyjen pienoismalleista traktoreihin ja muihin itselleni vieraampiin maatalouden laitteisiin ja vehkeisiin. Itse viihdyin todennäköisesti vähän liian pitkään juuri traktorisimulaattorin hytissä lanaten matalaksi virtuaalisten tienlaitojen kuuset ja kulkijat matkallani kuvitteellisille pelloille.

Henkilökohtaisuuksiin mennäkseni, Loimaa yhdistää oman tutkimukseni menneisyyden ja nykyisyyden. Väitöskirjani käsittelee pohjoisessa taanoin vaikuttanutta pappismiestä, jonka maatumaton ruumis edelleen uhmaa luonnonlakeja (no ei sentään) Keminmaan vanhan kirkon lattian alla. Hän, jonka päivittäinen ajattelu leikkasi kukkeimmasta nuoruu-

Kuva 3. Sarka-museon kokoelmissa on monenlaista muistoa menneisyyden maatalousaktiiviteeteistä Suomessa. Tiluksilla mahtuisi telттаilemaan hulpeasti, mutta yöllä satoi ja tuuli navakasti, joten lato tarjosi mukavasti lisäsuojaa. Kuvissa myös muutamia väliaikaisleirikavereita.. Kuvat: T. Väre.

destani vuosia, oli alkujaan Loimaan poikia. Itseasiassa kotoisin Onkijoella sijainneelta Ryngön ratsutilalta. Loimaan Sarka on siis maatalousmuseo ja maanviljely taas on alkanut kiinnostaa minua uudella tavalla, sainhan tutkimusrahoituksen maamme varhaisten viljelijöiden sosiaalisen statuksen ja ruokavalion pohdiskeluun – atomitasolla, kuten minulla on tapana. Ja olenhan itsekkin kunnostautunut eräänlaisena viljelijänä. Jo vuosien ajan perunaa on ikkunanaluspellostani loppukesästä noussut ainakin melkein se määrä, jonka olen keväisin kylvänyt.

Yöpaikkani kyhäsin Tohmajärveltä tuodun ladon suojiin. Ladossa ei siis sen kummempaa sisustusta ole, joten pystyitin telttani sen lattialle ja kömmin sisään suojaan tuulelta ja vihmalta. Nukuin hiljentyneen museon suojissa tyytyväisenä noin neljään aamulla. Tuolloin museon huomaavainen kukko – todennäköisesti aikatauluni toteutumisesta huolestuneena – järjesti minulle perinteisen maalaisherätyksen ja mahdollisuuden nuuskaa yöilmaa. Tavallaan kyllä arvostan. Saavunhan itsekkin neljästä kuuteen tunnin kaulalla ennen lähtöä asemille odottelemaan aivan vain varmuuden vuoksi. (Ja kyllä olen ottanut huomioon, ettei tarvitsisi, enkä halua muuttaa tapojani.) Nyt lepuutin kuitenkin päätäni pieluksella, kunnes ensimmäiset innokkaat museovieraat alkoivat noin seitsemän aikaan ilmoitella saapumisestaan. Hipsin tuolloin aamun rakosessa ladosta muina hamppareina museon kahvioon ehkä maailman parhaalle aamiaiselle, jonka Elsa ystävällisesti minulle tarjosi. En tiedä, yllättyivätkö he vai minä kohtaamisesta enemmän. Sarkahan ei sinänsä harjoita majoitustoimintaa – kengännauhahabudjetilla matkustava ammattiarkeologi saattoi olla poikkeus. Mikäli museolla yöpyminen kuitenkin kiinnostaa, Sarka mahdollisesti osallistuu elokuun lopulla ”Nuku yö ulkona” -tapahtumaan ja saattaa tuolloin odottaa yöllisiä museovieraita hyödyntämään pihanurmeaan.

Loimaalta pyöräiltävää oli karkeasti alle puolet jäljellä ja aikaa maitojunanlähtöön vielä joitain vuorokausia. Vaikka yöllä oli satanut aivan kunnolla ja pyörän pehmusteet sateensuojista huolimatta virkistävän läpimärät, huoli katastrofin armoille jäämisestä tien päällä alkoi hiljalleen hälvetä. Matkalla monenlaiset onnettomuudet, joista rengasrikko ehkä ilmeisimpänä, ovat täysin mahdollisia. Vaikka minulla nyt olikin mukana monenmoista korjaussarjaa, en ole varsinaisesti mekaanikko, enkä oikeastaan koskaan edes harkinnut korjaavani pyöränkumia. Jos pyörä lahoaa tien varteen, luultavasti apua täytyy odottaa pitkään.

Pian pääsin kuitenkin pystyttämään telttani seuraavalle huoltopisteelle Liettoon, mistä käsin piipahdin Turun puolella Jäkärlässä (kuva 4). Jos Järvensuo on kuuluisa, on sitä ehdottomasti Jäkärläkin. Varmasti jokainen arkeologi on kuullut Jäkärälän keramiikasta, ja alueella on kivikautinen asuinpaikka ja onpa sieltä mahdollisesti löytynyt punamultahautakin. Jo kohteen nopea vilkaisu kulttuuriympäristön palveluikkunasta paljastaa hurjan määrän tutkimusta jopa yli sadan vuoden ajalta (viimeisimpänä esim. Fast & Soisalo 2021). Kävin Jäkärälän kivikauden polun alkupäässä todellakin vain pyörähtämässä, mikä näin jälkikäteen hieman harmittaa. Päivä oli kuitenkin aivan liian lämmin noin kuuden kilometrin mittaisen patikkapolun kiertämiseen kaiken pyöräilyn lisäksi. Totesin kuitenkin, että paikka olisi soveltunut erinomaisesti myös telttailuun. Ehkäpä tutustun paikkaan teltoineni tarkemmin jo ensikesänä.

Seuraavan päivän etappi kohti Turkua kulki sekä Ristinpellon että -mäen (kuva 5) kautta. Ristinpellon rautakaudelta keskiajalle käytössä ollut kalmisto sijaitsee Liedossa käytännössä yksityispihalla. Tämänkin kohteen tutkimushistoria on yli satavuotinen ja sen 154 tutkittua ruumishautaa tulkittu vaikutteiltaan kristillisiksi. Kaikeksi onneksi paikalle on tosiaan pystytetty risti, sillä

Kuva 4. Matka Liettoon sisälsi pysähdyksen Auran kirkolla. Perillä täytyi pestä pyykkiä. Vallitsevat sääolot esimerkiksi Maarian Jäkärälän kivikauden polun alkupisteellä olivat hikiset. Kuvat: T. Väre.

opastaulun lainaaman perimätiedon mukaan ilman sitä pellostä nousisi ”suuret määrät kerupääpoikia”. Täytyy myöntään, että heidän tarkempi olemuksensa on allekirjoittaneelle edelleen jonkin asteinen mysteeri, mutta edelleen taulun tekstin mukaan he ”ihmisiä öisin vaivaavat” ilman ristiä.

Poikkesin vielä Kaarinan puolella Ravattulan Ristinmäellä, joka on kohteena Ristinpellon kanssa lähes samanaikainen. Sieltä tunnetaan vaatimattomasti maamme vanhimmat kirkon jäännökset ja runsaasti monipuolisia esinejäännöksiä, joiden perusteella on rekonstruoitu ainakin muinaispuku ja -koru. Paikalla näkyi jälkiä aktiivisesta arkeologisesta tutkimustoiminnasta, joten jätin tarkemman tonkimisen väliin suunnaten Turkuun Maarian kirkolle ja Koroisten rauniokirkolle.

Tarkoitukseni oli pyöräillä illaksi Ruissaloon leirintäalueelle nukkumaan makeasti. Kilometrit kohteeseen hupenivat ja olin jo lähes perillä (14 km). Kunnes yllättäen, hieman korkeampaa rotvallia ylittäessäni se sitten tapahtui: KATASTROFI. Tunsin, että takarenkaani jarrutti yllättäen rajusti. Ensín

Kuva 5. Turkuun saavuin pikkuisen ja viehättävän kahvimuseon, Ristinpellon, Ravattulan Ristinmäen, Maarian keskiaikaisen kirkon ja sitä edeltäneen Koroistenniemen piispankirkon raunioiden kautta. Kuvat: T. Väre.

luulin jonkun tarttuneen tarakkaani yrittäen saada minut syystä tai toisesta pysähtymään kesken ajon. Kumissakin oli selvästi ilmaa. Kun ketään ei näkynyt, ehdin hetken jo epäillä henkimaailman interventiota. Olinhan muutamat hautapaikat tömistellyt matkallani ja ehkä herättänyt ärsytystä paikallisissa hengissä! Mitä ihmettä tapahtui, miksi pyöräni ei enää suostunut liikkumaan?

Lopulta syylliseksi paljastui pyöräni tarakka, jonka metalliset tukiputket olivat antaneet periksi, ja joka oli lysähtänyt suoraa takarenkalle. Matkanteko tavaroiden kanssa päättyisi siis siihen paikkaan. Talutettuna pyörä kyllä edelleen kulki, kun tarakanrisat nosti ylös ja köytti ne penkkiin ripustaen kaikki nyssäkät selkään, tangolle ja etukoriin. Säärieni ulottuvuudet eivät sentään sallineet ajamista sellaisen järjestelyn kanssa. Niinpä päädyin varaamaan itselleni loppuajaksi hotellihuoneen ja mahdollisimman läheltä. Melko ihmeellistä, että pääsin kuitenkin Turkuun asti ja hotellista rautatieasemalla oli vain noin kilometrin matka. Kuinka hyvä huono onni minulla olikaan taas kerran.

Turussa jaksoin innostua vielä hieman kaupungin riennoista, kuten siitä entisestä vankilasta, jonka jo mainitsin. Eli ajelin Kakolaan funikulaarilla. Luultavasti sinne tuomitut vangit eivät koskaan päässeet tätä huvitusta testaamaan. Näin oletan, mutta koska minulla on aikajana nyt hukassa, en itseasiassa tiedä, sisälsikö matka kiven sisään jonkinlaisen julkisen liikenteen aiheesta yleissivistävän funikulaariosuuden. Minulla itselläni on silti keskivankka funikulaarikokemusasiantuntijuus – asustelinhan yhden kesänpuolikkaan Vomeron laella samanmoisella huvikseni eestaas sutien. Tai no eivät kokemukset aivan vastaavia olleet varsinkaan sään puolesta. Se alkoikin Turussa hiljalleen kääntyä välimerellisestä helteestä hieman liiankin raikkaaksi kuljetusteknisistä syistä erityiskevyelle kesävarustukselleni. Ennakkotreeniä olivat toki tarjoilleet telttayöt, joista yhtä lukuun ottamatta kaikkina elohopea kutistui arktisiin mittoihin. Kävin kuitenkin urheasti seuraamassa keskiajan markkinat turnajaisineen sateisella Turun linnan pihalla kaikkiin hellyhanseneihin melkein nakkena aika huonosti maastoutuen (kuva 6).

Lopulta oli kyllä kiinnostavaa käydä pyörän selästä katselemassa vähän asutumpaakin seutua, missä arkeologistakin nähtävää on melkein jokaisen pyörälenkin varrella. Tunne on aika erilainen kuin pohjoisessa, missä kvartsin sirpaleet pysyvät piilossa mättään alla ja menneiden sukupolvien jättämät jäljet ympäristössä ovat yleisesti ottaen paljon keveämmät. Ensikesänä uudelleen. Reissussa rähjäöntynyt pyöräntarakkakin (kuva 7) on jo korjattu ja odottaa innokkaana uusia seikkailuja.

Kuva 6. Turku, sen linna ja linnan keskiaikamarkkinat turnajaisineen tarjosivat viihdykettä kaikille aisteille. Kuvat: T. Väre.

Kuva 7. Junamatkani taukosi vielä Tampereella, missä täytyi vielä suorittaa joitain turistimatkailijan manööverejä. Kalevan hautausmaalla on tulkintani mukaan hylättyjen hautakivien osasto, joka on sangen mielenkiintoinen. Pyörään omin pienin kätösini asennettu tarakka meni vaihtoon kotipihalle päästyäni. Kuvat: T. Väre.

Tiina Väre (FT, KTM), retkipyöräreportteri

Bibliografia

- Aalto M., Siiriäinen A. & Vuorela I. 1985. Humppila Järvensuo – a preinvestigation for an archaeological and palaeobotanical project in SW Finland. *Proceedings of the Third Nordic Conference on the Application of Scientific Methods in Archaeology, Mariehamn, Åland, Finland, 8–11 October 1984*: 165–177. Vol. 5
- Fast J. & Soisalo J. 2021. ÅBO Jäkärle Utgrävning av en stenåldersboplats 16.6 – 20.6.2021. Tutkimusraportti. Helsinki: Museovirasto.
- Koivisto S. & Lahelma A. 2021. Between earth and water: a wooden snake figurine from the Neolithic site of Järvensuo 1. *Antiquity* 95(382):e19.
<https://doi.org/10.15184/aqy.2021.79>
- Kyppi. Kulttuuriympäristön palveluikkuna. <https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/portti/read/asp/default.aspx>
- Väinö Linnan reitti. Urjalan kunnan tuottama opaslehtinen. https://www.visiturjala.fi/_files/ugd/3e1261_6df9bdb041424a84b415acb235897f10.pdf
- Vaihtoehtois materiaalia YouTube-kanavallani:
<https://www.youtube.com/@tiinavare6858>